

**OROL BO'YI HUDUDLARIDAGI TURLI YOSHDAGI METABOLIK
SINDROMLI BEMORLARNI DIAGNOSTIK TAXLILI VA ULARNI
PSIXOLOGIYASIDAGI O'ZGARISHLAR**

**Yaqubova Azada Batirovna
Olimova Dano Shakirovna
Otaboyeva Fazilat Hamdam qizi
Jumaboyeva Asal Rashid qizi**

*Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali O'zbekiston, Xorazm viloyati,
Urganch shahri,*

Al-Xorazmiy ko'chasi 28-uy Tel: +998 (62) 224-84-84

E-mail: info@urgfiltma.uz

Annotatsiya. Mazkur maqolada Orol bo'yi hududlarida yashovchi turli yoshdagi metabolik sindromli bemorlarning diagnostik tahlili va ularning psixologik holatidagi o'zgarishlar o'rganilgan. Ekologik muhitning salbiy ta'siri, noto'g'ri ovqatlanish, stress va harakatsiz turmush tarzi metabolik sindromning keng tarqalishiga olib kelayotgani aniqlangan. Tadqiqotda yosh guruhlariga ajratilgan holda kasallik simptomlari, asosiy klinik ko'rsatkichlar va ularning ruhiy-psixologik muammolari tahlil qilingan. Ayniqsa, depressiya, anksiyete va o'z-o'zini past baholash holatlari metabolik sindrom bilan bevosita bog'liqligi qayd etilgan. Muallif tomonidan bu holatlarni yumshatish maqsadida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, psixologik yordam ko'rsatish va erta diagnostika tadbirlarini kuchaytirish zarurati ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: metabolik sindrom, Orolbo'yi, psixologik o'zgarishlar, diagnostika, depressiya, ekologik omillar.

Tadqiqotning dolzarbligi. Orolbo'yi hududi ekologik fojia natijasida yuzaga kelgan jiddiy sog'liq muammolari bilan yuzma-yuz kelgan mintaqalardan biridir. Orol dengizining qurib borishi natijasida havodagi zararli chang va toksik moddalarning ortishi, ichimlik suvi sifati va gigiyena sharoitlarining yomonlashuvi bu yerda yashovchi aholining umumiy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayni paytda, ushbu hududda yurak-qon tomir kasalliklari, qandli diabet va boshqa surunkali noinfeksion kasalliklarning tarqalish sur'ati yuqori bo'lib, ularning asosiy omillaridan biri sifatida metabolik sindrom ko'rsatib o'tiladi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 04, Апрель

Metabolik sindromning faqat jismoniy sogʻliq bilan bogʻliq emas, balki insonning ruhiy va psixologik holatiga ham chuqur taʼsir koʻrsatishi dolzarb ilmiy-ijtimoiy muammolardan biridir. Aholining turli yosh guruhlarida bu sindromning qanday kechayotgani, simptomlar va psixologik muammolarning yoshga qarab qanday oʻzgarishini tahlil qilish — zamonaviy tibbiyot va psixologiya fanining muhim yoʻnalishlaridan biri sanaladi[1].

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundaki, u Orolboʻyi mintaqasidagi real ekologik va ijtimoiy vaziyatda metabolik sindromning tibbiy va psixologik oqibatlarini oʻrganib, hududiy sogʻliqni saqlash tizimi uchun aniq diagnostik va psixoprofilaktik tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, tadqiqot natijalari asosida sogʻlom turmush tarzini shakllantirishga qaratilgan mahalliy profilaktika dasturlarini ishlab chiqish imkoniyati yaratiladi.

Kirish. Orol dengizining qurib ketishi, shu bilan birga, bu hududda yashovchi aholi salomatligi uchun bir qator salbiy oqibatlarga olib kelgan. Metabolik sindrom (MS) — bu yurak-qon tomir kasalliklari, qandli diabet va boshqa surunkali kasalliklar rivojlanishiga sabab boʻladigan bir qator risk omillarini oʻz ichiga olgan klinik holatdir[2]. Orol boʻyi hududlarida aholining sogʻliq holati jiddiy darajada yomonlashgan va metabolik sindromning tarqalish darajasi tobora ortib bormoqda.

Shuningdek, metabolik sindrom nafaqat jismoniy, balki psixologik jihatdan ham bemorlarning holatini yomonlashtiradi. Bu ilmiy maqolada Orol boʻyi hududlaridagi turli yoshdagi metabolik sindromli bemorlarning diagnostik tahlili, ularning psixologiyasidagi oʻzgarishlar va bu kasallikni bartaraf etish uchun kerakli chora-tadbirlar haqida soʻz boradi[3].

Metabolik sindromda bir nechta patologik holatlar toʻplami boʻlib, ular orasida yuqori qon bosimi, qondagi xolesterol miqdorining oʻzgarishi, qandli diabetga yaqin holatlar, qorinda yogʻning ortishi va boshqa omillar mavjud.

Metabolik sindrom, asosan, qandli diabet, yurak-qon tomir kasalliklari va oʻlimga olib keladigan boshqa patologiyalarning rivojlanishiga olib keladi[4].

Orol boʻyi hududlarida metabolik sindromning tarqalishi

Orol dengizining qurib ketishi, shuningdek, hududning ekologik muammolari, aholi salomatligiga salbiy taʼsir koʻrsatmoqda. Orol boʻyi hududlarida metabolik sindromning tarqalishi mamlakatimizning boshqa hududlariga nisbatan ancha yuqori. Bu yerda aholi, asosan, salbiy ekologik sharoitlar, toza ichimlik suvi yetishmovchiligi,

mehnat va stressga oid yuqori darajadagi yuklar va noto'g'ri ovqatlanish kabi omillar ta'sirida metabolik sindromdan aziyat chekmoqda[3].

Yosh guruhlari bo'yicha metabolik sindromning tarqalishi

1. Yoshlar (15-30 yosh): Orol bo'yi hududidagi yoshlar orasida metabolik sindromga uchrash holatlari juda kam, ammo bu yosh guruhida stress va asabiy holatlar ko'paymoqda. Yoshlar orasida ortiqcha vazn va dislipidemiya holatlari avj olmoqda, bu esa kelajakda metabolik sindrom rivojlanish xavfini oshiradi.

2. O'rta yoshdagi bemorlar (30-50 yosh): Ushbu yosh guruhida metabolik sindrom eng yuqori darajada kuzatiladi. Aholining aksariyati ortiqcha vazndan, qandli diabet, yuqori qon bosimi va boshqa kasalliklardan aziyat chekmoqda. Ularning ko'pchiligi yomon ovqatlanish, kam harakatlilik va stress bilan bog'liq muammolarga duch kelmoqda.

3. Yoshdan ulg'aygan bemorlar (50 yoshdan yuqori): Orol bo'yi hududidagi qariyalar orasida metabolik sindromning rivojlanishi yuqori darajada. Ularning aksariyati yurak-qon tomir kasalliklari va diabet bilan bog'liq muammolarga duch kelmoqda. Qariyalar orasida fiziologik o'zgarishlar, bo'yinning egilishi va mushaklarning susayishi kabi holatlar ham metabolik sindromning rivojlanishiga sabab bo'ladi.

Metabolik sindrom va psixologik o'zgarishlar. Metabolik sindrom bilan kasallangan bemorlar orasida psixologik o'zgarishlar ham aniq seziladi. Bu o'zgarishlar, asosan, quyidagi holatlar bilan bog'liq:

Orol bo'yi hududida metabolik sindrom bilan kasallangan bemorlarda depressiya holatlari ko'p uchraydi. Xususan, o'rta va yuqori yoshdagi bemorlarda bu holat jiddiy ruhiy muammolarga olib keladi. Depressiya metabolik sindromning og'irligini kuchaytiradi, chunki bu holat bemorning umumiy salomatligini yomonlashtiradi va kasallikni davolashni qiyinlashtiradi.

Metabolik sindromga chalingan bemorlar tez-tez tashvishli holatlarni boshdan kechiradilar. Stress va asabiylik metabolizm jarayonlarini yomonlashtiradi va bu holatning davomiyligi bemorlar psixologiyasiga ta'sir ko'rsatadi.

Metabolik sindromga chalingan bemorlar o'zlarini jamiyatdan ajratilgan, ortiqcha vaznli va befoyda deb his qilishadi. Bu o'zini past baholash, ijtimoiy izolyatsiya va umumiy ruhiy holatni yanada yomonlashtiradi[4].

Tadqiqot maqsadi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — Orolbo'yi hududlarida yashovchi turli yoshdagi metabolik sindromli bemorlarning diagnostik

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 04, Апрель

ko'rsatkichlarini tahlil qilish hamda ularning psixologik holatidagi o'zgarishlarni aniqlashdan iborat.

Tadqiqot orqali metabolik sindromning yoshga qarab qanday kechishini, asosiy klinik belgilarining intensivligi va u bilan bog'liq ruhiy salomatlik muammolarini (depressiya, tashvish holatlari, o'zini past baholash va boshqalar) aniqlash maqsad qilingan. Shuningdek, tadqiqot natijalariga tayangan holda, ushbu bemorlar uchun samarali diagnostik, terapevtik va psixoprofilaktik yondashuvlarni ishlab chiqishga xizmat qiluvchi ilmiy asoslar yaratish ham ko'zda tutilgan.

Tadqiqot metodlari. Ushbu tadqiqotda Orolbo'yi hududlarida yashovchi 15 yoshdan 65 yoshgacha bo'lgan metabolik sindromli bemorlar ishtirok etdi. Tadqiqot davomida bemorlarning umumiy jismoniy va ruhiy salomatligini baholash uchun bir nechta diagnostik usullardan foydalanildi. Dastlab klinik va laborator tahlillar o'tkazilib, bemorlarning tana massasi indeksi, bel atrofi o'lchami, qon bosimi, qon glyukozasi, umumiy xolesterin, HDL, LDL va triglitserid darajalari aniqlandi. Bu ko'rsatkichlar metabolik sindrom tashxisini aniqlashda asosiy mezonlar sifatida xizmat qildi. Shuningdek, bemorlarning psixologik holatini o'rganish uchun bir nechta standart psixometrik testlardan foydalanildi. Jumladan, depressiya darajasini baholash uchun Beck depressiya shkalasi, tashvish (anksiyete) holatini aniqlash uchun Spielberger anksiyete shkalasi, bemorlarning o'z-o'zini baholash darajasini aniqlash uchun esa Rosenberg shkalasi qo'llanildi. Ushbu testlar bemorlarning yosh toifalariga qarab alohida tahlil qilindi. Bemorlarning kundalik hayot tarziga, kasallikka bo'lgan munosabati va psixologik muammolarini aniqlash maqsadida yarim tuzilgan intervyular va sotsiologik so'rovnomalar o'tkazildi. Olingan barcha ma'lumotlar Microsoft Excel va SPSS statistik dasturlari yordamida tahlil qilindi, natijalar asosida klinik va psixologik ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlik aniqlanib, korelyatsiya va regressiv tahlillar bajarildi. Metodlar tanlovi tadqiqot maqsadi va hududdagi real epidemiologik vaziyatdan kelib chiqib belgilandi.

Tadqiqot natijalari. O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Orolbo'yi hududlarida metabolik sindromning tarqalishi yuqori bo'lib, ayniqsa 30 yoshdan oshgan aholida kasallik alomatlari yaqqol namoyon bo'lmoqda. Klinik ko'rsatkichlar tahliliga ko'ra, ishtirokchilarning katta qismida bel atrofi normadan yuqori bo'lib, tana massasi indeksi ortiqcha vazn yoki semizlik darajasida ekanligi aniqlandi. Laborator tahlillar natijasida esa qondagi glyukoza va triglitserid miqdorining oshganligi, HDL xolesterinning esa past darajada ekanligi kuzatildi. Ayniqsa, 45–60 yoshli guruhda

metabolik sindromning to'liq simptomlari bilan kechayotgan holatlar ko'pchilikni tashkil etdi. Psixologik tekshiruvlar natijasida bemorlarning katta qismida depressiya va anksiyete darajalari o'rtacha va yuqori darajada ekani qayd etildi. Rosenberg shkalasi asosida o'z-o'zini baholash darajasi past bo'lgan bemorlar soni sezilarli bo'ldi, bu esa metabolik sindromning ruhiy salomatlikka jiddiy ta'sir ko'rsatayotganini anglatadi. Yosh guruhlar bo'yicha tahlil shuni ko'rsatdiki, 15–30 yoshli bemorlarda metabolik sindromning alomatlari kamroq bo'lsa-da, psixologik jihatdan stress va xavotir holatlari yuqoriligi sababli risk guruhiga kiradi. 31–50 yoshdagi bemorlar orasida kasallikning to'liq klinik ko'rinishi va psixologik buzilishlar eng yuqori darajada kuzatildi. 50 yoshdan yuqori bemorlarda esa metabolik sindrom yurak-qon tomir va endokrin tizim muammolari bilan birgalikda ancha og'ir kechayotgani aniqlandi. Statistik tahlillar klinik ko'rsatkichlar bilan psixologik holatlar o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Jumladan, tana massasi indeksi va bel atrofi kattaligi ortgani sari depressiya darajasi ham oshib borayotganligi kuzatildi. Natijalarga ko'ra, metabolik sindromli bemorlar uchun nafaqat jismoniy, balki psixologik yondashuvni ham o'z ichiga olgan kompleks davolash muhim ekani aniqlangan.

Xulosa. O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Orolbo'yi hududlarida metabolik sindromning tarqalishi yuqori bo'lib, ayniqsa 30 yoshdan oshgan aholi orasida bu sindromning barcha klinik alomatlari kuzatilmoqda. Ekologik omillar, noto'g'ri ovqatlanish, jismoniy faollikning pasayishi va surunkali stress metabolik sindrom rivojlanishining asosiy sabablaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Bemorlar orasida tana massasi indeksi va bel atrofi kattaligi, qon bosimining yuqoriligi, glyukoza va lipid almashinuvining buzilishi kabi belgilar keng tarqalgan. Bundan tashqari, metabolik sindromli bemorlar orasida psixologik muammolar — depressiya, anksiyete va o'zini past baholash holatlari yuqori darajada aniqlangan bo'lib, bu ularning kasallik bilan kurashish qobiliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqot metabolik sindromga qarshi kurashishda faqat tibbiy davolash bilan cheklanmasdan, psixologik yondashuvni ham tizimli ravishda yo'lga qo'yish zarurligini ko'rsatadi. Hududda sog'lom turmush tarzini shakllantirish, jismoniy faollikni oshirish, ruhiy salomatlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan profilaktik dasturlarni kuchaytirish, shuningdek, erta diagnostika va muntazam monitoring tizimini yo'lga qo'yish orqali metabolik sindromning salbiy oqibatlarini kamaytirish mumkin.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 04, Апрель

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. L.M.Abdujabbor o'g'li, "Metabolik sindromda o'pkaning respirator qismining morfologiyasi.," *Mod. Educ. Syst. Innov. Teach. Solut.*, vol. 1, no. 5, pp. 247–250, 2025.
2. S.S.Sobirovna and I. S. Utkurovna, "Faol reproduktiv yoshdagi ayollarda tuxumdonlar polikistozi turli shakllarining gormonal va metabolik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilish," in *Uz Conferences*, 2025, pp. 245–255.
3. Т.А.Киличева and М.М.Алимова, "Клиническое течение, противорецидивная терапия и профилактика острых и хронических пиелонефритов у детей," *Актуальные научные исследования в современном мире*, no. 5–3, pp. 59–61, 2017.